
ІСТОРИЧНІ ПАМ'ЯТКИ ТА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ

УДК 94: 321.17 (477) «10/11»

DOI: 10.17721/2413-7065.1(94).2025.322785

НОВГОРОДСЬКИЙ І ВОЛОДИМИРСЬКИЙ ПЕРІОДИ ДІЯЛЬНОСТІ КНЯЗЯ РОМАНА МСТИСЛАВОВИЧА У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ОЛЕКСАНДРА ГОЛОВКА

Тарас ЧУГУЙ

orcid.org/0000-0002-4679-8543

кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник

відділу Євразійського степу Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України

email: chuguj-taras@ukr.net

Анотація. Проаналізовано наукові здобутки Олександра Головка щодо вивчення новгородського і володимирського періодів діяльності князя Романа Мстиславовича. Наголошено на важливості подальшої розробки наукової теми про роль династії Романовичів у процесах історії державотворення України.

Ключові слова: Роман Мстиславович, Олександр Головка, історіографія, Новгород, Володимир.

Постановка проблеми. Вивчення життєвого шляху видатної постаті середньовічної історії Романа Мстиславовича неможливе без аналізу наукових праць провідного спеціаліста у цій сфері Олександра Головка. Дослідження діяльності князя Романа у роботах вченого є складовою частиною розробки теми про роль династії Романовичів у процесах державотворення України. На сучасному етапі в історіографії відсутні ґрунтовне дослідження внеску О. Головка у вивчення новгородського і володимирського періодів правління Романа Мстиславовича. Нашому аналізу підлягають наукові роботи, в яких висвітлено історію Галицької та Волинської земель.

1988 р. побачила світ монографія «Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой трети XIII вв.» [7]. У ній особистості князя Романа приділено належну увагу в контексті розвитку русько-польських відносин другої половини XII – початку XIII ст.

Результатом багаторічної роботи

О. Головка стала монографія «Князь Роман Мстиславич та його доба: нариси з історії політичного життя Південної Русі XII – початку XIII століття» [8], видана 2001 р. Автор розглянув питання походження князя Романа і перебіг усіх трьох періодів його політичної діяльності: новгородського, володимирського і галицько-волинського. Крім того, дослідник не тільки ретельно проаналізував джерельну базу й історіографію доби Романа Мстиславовича, а й образ князя в пам'яті народів Східної Європи та його парадигму в ідеологічному житті Русі XIII ст. Незважаючи на те, що постать Романа Мстиславовича знайшла своє відображення також у книгах таких авторів, як П. Кралюк [26], О. Майоров [28; 29] і А. Горovenko [13], саме монографія О. Головка має комплексний характер і є результатом ґрунтовного аналізу життя і діяльності князя Романа.

2006 р. дослідник успішно захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за темою

«Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи у період раннього та класичного середньовіччя» [9]. Окрім дисертації, він видав монографію «Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя» [10], в якій постать Романа Мстиславовича знайшла своє належне місце. Вчений розробив нову концепцію історії України середньовічної доби, висвітливши процес розвитку перших державних утворень на території Волині й Прикарпаття, еволюцію цих регіонів у складі Давньої Русі та формування земель-князівств в удільну добу. Подальше вивчення дослідником ролі князя Романа в русько-польських відносинах знайшло відображення у новій монографії «Русь і Польща в міжнародному житті Європи (X – перша половина XIII ст.)» [11].

Метою статті є розгляд на основі джерельної бази і літератури наукових досягнень О. Головка щодо відновлення новгородського і володимирського періодів діяльності Романа Мстиславовича. Головним **завданням** стало визначення об'єктивності дослідницьких висновків ученого. Під час роботи було застосовано такі **методи**, як історичний, проблемно-хронологічний, історико-генетичний, історико-порівняльний, індукції, дедукції та аналізу, принципи наукової об'єктивності, історизму, логічності й послідовності, а також біографічний підхід і прийом актуалізації. **Науковою новизною** статті є те, що автор вперше здійснив аналіз здобутків О. Головка з вивчення важливих періодів життя князя Романа, застосувавши порівняльний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Постать Романа Мстиславовича є унікальною у вітчизняній історії. Зосередимо увагу на основних дискусійних питаннях життєвого шляху князя та їх відображенні у дослідженнях О. Головка й інших науковців, здійснивши порівняльний аналіз. Роман (хресне ім'я – Борис) народився в сім'ї володимирського, а з часом великого князя київського Мстислава Ізяславовича і польської княгині Агнеси. У Романа було троє братів – Святослав, Всеволод і Володимир.

Під 1168 р. у Київському літописі знаходимо повідомлення про те, що новгородці спрямували до великого князя київського Мстислава послів, прохаючи в нього сина, і він відправив їм Романа [33, с. 373]. З цього приводу О. Головка пише, що запрошення князювати у Новгороді Роман міг отримати у другій половині 1167 р. [8, с. 62]. Цей висновок було зроблено на підставі даних Новгородського літопису [30, с. 220], згідно з якими запрошення князя відбулося за ініціативи нового новгородського посадника Якуна.

Запросивши сина Мстислава Ізяславовича на престол, новгородська громада прагнула захиститися від намагань володимиро-суздальського князя Андрія Боголюбського відновити князем у Новгороді Святослава Ростиславовича. Такий розвиток подій міг поставити Новгород під контроль східного сусіда. Проте цього волелюбні новгородці допустити не хотіли. Тому раді були новгородці своєму бажанню [30, с. 33]. Князь Роман прибув до Новгорода разом із великим військовим загоном вірних воїнів-волинян у знаковий день – на свято Великодня – 14 квітня 1168 р. Зазначимо, що князі Ізяславовичі користувалися

великою пошаною на Русі. Цим пояснюється приязне ставлення киян до Мстислава Ізяславовича, а новгородців – до Романа Мстиславовича. Тому О. Головка [8, с. 62] справедливо критикує позицію Ю. Лимонова [27, с. 68], який вважав, що новгородці прийняли Романа під тиском Мстислава Ізяславовича.

Молодий князь Роман наприкінці весни 1168 р. здійснив із новгородцями і псковичами успішний похід на Полоцьк, а на початку літа – на Торопець, узявши велику кількість людей у полон. Пов'язано це було з тим, що князь Андрій Боголюбський створив проти Новгородода коаліцію зі смоленськими й полоцькими князями. О. Головка з цього приводу правильно зазначив, що «Новгородська земля продовжувала перебувати фактично у ворожому оточенні сусідів» [8, с. 64]. На початку 1169 р. новгородське військо на чолі з воеводою Даниславом Лазутиничем розбило суздальців у Волоцькому краї.

Витіснення князів Ростиславовичів із Новгородода з приходом до влади князя Романа Мстиславовича спровокувало розбрат на Русі. За свідченнями Київського літопису, між Ростиславовичами і Юрійовичами, з одного боку, та Мстиславом Ізяславовичем – з другого, виникла ще більша ворожнеча. Після цього відбулися переговори, внаслідок яких було ухвалене рішення йти військовим походом на Київ [33, с. 373]. Головну роль в організації походу відіграв Андрій Боголюбський, який прагнув посісти старше місце серед правителів на Русі. В поході взяли участь одинадцять князів: смоленські Ростиславовичі, чернігівські Ольговичі, Гліб Юрійович Переяславський та інші. Мстислав Ізяславович опинився у скрутному становищі, оскільки перед

цим він спрямував військову допомогу синові Роману. Проте вона не дійшла до нього через те, що князі Рюрик і Давид Ростиславовичі біля м. Межимостя схопили очільника війська – князя Михайла Юрійовича – і перешкодили йому дійти до Новгородода.

Мстислав Ізяславович у Києві не зміг протистояти військам своїх політичних опонентів, тому змушений був залишити місто, яке у першу неділю Великого посту, 9 березня 1169 р., захопили союзники Андрія Боголюбського і нещадно грабували [33, с. 373–374]. Після відходу князя Мстислава з Києва і руйнування його завойовниками відбувся корінний перелом в історії міста. Воно втратило значення столиці величної Русі, оскільки почався процес зменшення ролі політичного центру держави.

Мстислав Ізяславович із Києва перейшов до Володимира і разом зі своїм братом Ярославом, луцьким князем, управляв Волинським князівством. Але противники Мстислава не зупинилися на досягнутому. Мстислав Ростиславович з братом Романом, син Андрія Боголюбського – новий київський князь Мстислав – з ростовським і суздальським військами, муромський, рязанський і полоцький князі та воевода Андрія Боголюбського Борис Жидиславович узимку 1170 р. здійснили похід на Новгород. Спустошивши Новгородську землю, вони підійшли до самого Новгородода. Показово, що новгородці у цій ситуації не відступили від свого князя, а навпаки – підтримали його.

За такої ситуації Роман Мстиславович не розгубився і наказав новгородцям укріпити місто. На четвертий день облоги, 25 лютого 1170 р., князь Роман зі своєю дружиною зробив сміливу вилазку.

За свідченнями Новгородського першого літопису, бій від самого початку був жорстоким. Унаслідок цього пролилося багато крові, чимало було загиблих і полонених [30, с. 33]. Київський літописець також наголошував на кровопролитному характері бою [33, с. 384].

Незважаючи на значну перевагу військ противника, бій закінчився перемогою новгородців завдяки вмілому військовому керівництву Романа Мстиславовича. Його вороги через поразку та голод у своїх лавах, а також пошесть коней змушені були повернути назад. Перемога князя Романа була настільки знаковою, що його батько Мстислав Ізяславович того ж року на короткий час повернувся до Києва.

Отже, князь Роман у бою за Новгород здобув славу, проявивши свій військовий талант. Показово, що молодий князь зміг захистити новгородців навіть без підтримки війська, яке направив йому на підмогу батько. О. Майоров зробив влучне спостереження, що у Новгороді аж до XVII–XVIII ст. зберігалася пам'ять і особливе ставлення до Романа Мстиславовича як до героя «пам'ятної для городян битви з суздальцями, яка стала в період протистояння з Москвою історичним символом слави і величі Новгорода» [28, с. 94]. На нашу думку, це доводять зразки народної літератури та мистецтва, створені у Новгороді: «Сказання про бій новгородців із суздальцями», сюжет «Бій новгородців із суздальцями» з образом молодого князя Романа на новгородських іконах («Чудо від ікони Знамення Богоматері»).

Новгородська битва виявилася не єдиним випробуванням у житті князя Романа в 1170 р. Наприкінці літа, 19 серпня, помер його батько Мстислав

Ізяславович. Це означало, що володимирський князівський стіл мав право посісти його старший син. Ще перед смертю Мстислав домовився зі своїм братом Ярославом, що Володимир має залишитися за родиною Мстиславовичів, а Луцьк – за родиною Ярославовичів. У такій ситуації молодому князю Роману треба було зробити правильний вибір: надати перевагу одній із земель – Новгородській чи Волинській, значно меншій за територією. При цьому Роман Мстиславович не виявив поспішності, вчинивши розсудливо.

Незважаючи на те, що Новгородський перший літопис [30, с. 33] і Московський літопис [34, с. 82], а також М. Костомаров [20, с. 88], М. Кордуба [19, с. 48], Л. Гумільов [16, с. 521], М. Котляр [23, с. 105], С. Федака [39, с. 216], А. Горюнов [13, с. 19] та В. Ідзьо [17, с. 382] переконані у тому, що новгородці нібито «прогнали» Романа від себе, О. Головка справедливо відзначив [8, с. 68], що важко погодитися з такою категоричністю. Зі свого боку відзначимо, що мешканці Новгорода, політико-адміністративний лад якого мав виразні ознаки демократизму, підтримували князя, який шанував права новгородців.

Розуміючи безперспективність військового тиску на Новгород, Андрій Боголюбський за умов неврожаю застосував торговельну блокаду, перекривши шляхи постачання продовольства. Це спричинило різке зростання цін. О. Головка вірно зауважив, що «в таких умовах популярність і Якуна, і Романа серед городян різко впала» [8, с. 67]. Новгородці дійсно не могли ігнорувати свої економічні вигоди від співпраці з Володимиро-Суздальським князівством. На нашу думку, варто довіряти словам київського

літописця, який відзначив, що князь Роман Мстиславович спочатку порадився зі своєю дружиною та новгородськими приятелями і пішов до братів у Володимир [33, с. 385]. Саме тому Роман восени 1170 р. переїхав на Волинь, оскільки володимирський князівський стіл був значно перспективнішим за новгородський із обмеженими громадою функціями князя, роль якого фактично зводилася до військової, судової та дипломатичної. О. Головка з цього приводу справедливо написав, що у Новгороді «Роман виконував волю місцевих бояр, не був у повній мірі володарем. Без підтримки батька його перебування в північному місті ставало безперспективним» [8, с. 68].

Володимирський період діяльності Романа Мстиславовича був найтривалішим. Саме тому він потребує ретельного вивчення. Між батьком Романа Мстиславом і Ярославом Ізяславовичем існувала домовленість про розподіл володінь на Волині. М. Голубець вірно зазначив, що вперше в українській історії склалася між князями угода, що сприяла отчинній ідеї наступництва, яку узаконив відомий Любецький з'їзд князів [12, с. 207]. М. Грушевський [14, с. 366] і М. Котляр [23, с. 104] вважали, що на початку правління князя Романа на Волині остання була фактично поділена на Володимирське і Луцьке князівства. Л. Войтович, зі свого боку, не без підстав писав, що князь Роман був васалом свого дядька Ярослава Ізяславовича і у складі волинського війська брав участь у походах на Київ у 1173–1174 рр. [4, с. 472]. Аналогічної думки щодо верховної ролі на Волині князя Ярослава дотримується і О. Головка [8, с. 71].

Після смерті Ярослава Ізяславовича (після 1175 р.) східну частину Волині було

поділено між його синами: Інгвар узяв Луцьк, Всеволод – Дорогобуж, Мстислав (Німий) – Пересопницю, Ізяслав – вірогідно Шумськ. У 1183–1186 рр. між Всеволодом та Інгваром Ярославовичами відбулася усобиця. Всеволод тимчасово зайняв луцький князівський стіл. Але 1186 р. Інгвар зміг повернути собі Луцьк, а його брат став політичним вигнанцем – ізгоем. Л. Войтович зазначав, що немає ніяких підстав вважати Інгвара Ярославовича васалом Романа Мстиславовича, навпаки – останній був васалом луцького князя [5, с. 150]. Натомість О. Головка дійшов висновку, що з 1180-х років головною політичною фігурою в краї став князь Роман [10, с. 185]. На нашу думку, такий погляд є правильним. Тому всі удільні князі Волині все ж підкорялися владі Романа Мстиславовича як старшому в роді Ізяславовичів.

В історіографії досі дискутується питання про події у Бересті на початку 80-х років XII ст. Польські джерела коротко інформують про похід малопольського князя Казимира II Справедливого на Берестя. Так, у «Річнику капітульному краківському» пишеться про перемогу Казимира II над рутенами 1182 р. [51, с. 799]. У «Річнику Траському» ця подія зазначається під 1181 р. [53, с. 835]. У Вінцентія Кадлубека [40, с. 105–106] після 1181 р. і у «Великій хроніці» [2, с. 122–123] під 1182 р. також є повідомлення про військовий похід Казимира II на Берестя.

В. Кадлубек писав, що польський правитель вирішив повернути місто первородному синові своєї сестри через помилку відкинутого своїми братами, що сталася з причин прихованої ненависті матері, яка заявила, що це не її син, а підкидьок [40, с. 105–106]. За «Великою

хронікою», Казимир II, захопивши місто, відправився далі походом на Галич, щоб настановити там первістка своєї сестри, колись вигнаного з королівства [2, с. 123]. По дорозі його перестріли белзький князь Всеволод і володимирський князь Роман, галицька знать та їхні помічники – половці й ятвяги. Відбувся бій, перемогу в якому здобув Казимир II, отримавши можливість просуватися далі на Галич. Після захоплення міста настановив там князем старшого сина своєї сестри. Проте той князував недовго, оскільки після від'їзду Казимира II його отруїли, а на галицькому столі сів князь Володимир Ярославович. На думку О. Головка, саме автор «Великої хроніки» першим почав перекручувати факти [11, с. 254]. Учений зробив правильний висновок, оскільки з «Великої хроніки» випливає, що Берестя належало полякам. Крім того, 1182 р. галицьким князем був могутній Ярослав Осмомисл, і говорити про похід Казимира II у цей час на Галич нелогічно. На нашу думку, повідомлення «Великої хроніки», з огляду на їхній фрагментарний характер, були нав'язні подіями в Галицькому князівстві 1188 р.

Ми переконані, що князем, якого підтримав Казимир II у боротьбі за Галич, був позашлюбний син Ярослава Осмомисла Олег. Він, згідно із заповітом батька, у жовтні 1187 р. став галицьким правителем. Але через великий заколот, ініційований перемишльським князем Володимиром Ярославовичем і боярами, Олег Ярославович утік у Вручай до Рюрика Ростиславовича. Далі князь Олег звернувся за допомогою до Казимира II, який відновив його на троні 1188 р. Проте правління Олега Ярославовича було недовгим через підступне отруєння

боярами. Після цього Володимир Ярославович знову сів на князівський стіл у Галичі. Додатковим підтвердженням нашої версії є те, що Казимир II не змирився з таким розвитком подій і згодом підтримав прагнення Романа Мстиславовича стати галицьким князем.

О. Головка критикує наукові погляди Н. Щавелевої, яка за відсутності інформації про берестейські події в давньоруських літописах узяла під сумнів реальність цих фактів [40, с. 128–129]. Київський дослідник вважає, що події, які навів В. Кадлубек, були реальними, оскільки їх підтверджують польські річніки [11, с. 254–255]. Нез'ясованим залишається питання, як звали нового берестейського князя, про якого написав В. Кадлубек. Більшість науковців, зокрема О. Бальцер [42, с. 163], Б. Кюрбіс [49, с. 203], В. Цабань [45, с. 201], Б. Влодарський [55, с. 15], О. Головка [8, с. 87], пишуть, що це був Святослав Мстиславович. Натомість О. Бельовський [44, с. 407–408], К. Горський [47, с. 18], С. Смолька [54, с. 332] були переконані у тому, що йшлося про племінника Казимира II – Коломана Борисовича. Л. Войтович зазначав, що, можливо, це був спадкоємець Василька Ярополковича [6, с. 274].

О. Головка, ретельно розглянувши повідомлення В. Кадлубека про похід Казимира II, дійшов висновку, що, незважаючи на допомогу м. Берестя князя Всеволода із союзниками, князь Роман ухилився від військової конфронтації з поляками, зайнявши вичікувальну позицію. На думку вченого, Святослава, відновленого на княжому столі в Бересті, досить швидко отруїли [8, с. 90; 11, с. 256]. Після цього, за В. Кадлубеком, Казимир II передав провінцію

загиблого князю Роману, розраховуючи на підлеглість [40, с. 105–106]. На підставі цього повідомлення С. Смолька [54, с. 332] і Г. Роде [50, с. 101] вважали, що з того часу Казимир II поширив свою владу на Берестейське і Володимирське князівства. О. Головко не погодився з таким висновком, правильно зазначаючи, що «вже найближчі події показали зростаючу потугу і самостійність у діях володаря цих західноволинських територій» [11, с. 256].

1184 р. син галицького князя Ярослава Осмомисла Володимир, утретє утікши від свого батька, хотів знайти притулок у Романа Мстиславовича, але той його не прийняв [33, с. 434]. Аналогічно вчинили белзький князь Всеволод Мстиславович і дорогобузький князь Інгвар Ярославович. Позицію Романа Мстиславовича київський літописець пояснив тим, що він остерігався Ярослава Осмомисла [33, с. 434]. На підставі цього повідомлення літопису М. Котляр дійшов висновку, що відмова була пов'язана із залежним від князя Ярослава становищем [25, с. 69]. О. Головко з цього приводу зазначив, що Роман показав свою обачливість і розсудливість, оскільки вже тоді мав далекосяжні плани втручання у справи сусіднього багатого князівства і не хотів допомагати вірогідному претенденту на трон [8, с. 91]. Підтвердження зацікавленості князя Романа Галицьким князівством знаходимо у подіях 1187 р., коли він видав заміж свою доньку Феодору за старшого сина Володимира Ярославовича Василька.

Польська «Велика хроніка» під 1188 р. повідомляє, що Казимир II, вступивши з великим військом до Галичини, примусив тодішнього її князя Володимира Ярославовича залишити Галич, а після

зняття останнього з престолу він назначив на галицький стіл Романа [2, с. 123]. В. Кадлубек зазначав, що польський правитель «дав» Романові Галич за його попередні заслуги [40, с. 106]. Київський літописець, зі свого боку, писав про те, що волинський князь, довідавшись про безчинства Володимира Ярославовича у Галичі, направив послів до бояр галицьких, налаштуваючи їх проти князя свого, щоб вони вигнали його з отчини, а самого б прийняли [33, с. 452]. Бояри, прихильники Романа, присягнули на хресті. Зібравши свої війська, направили посла до князя Володимира з вимогою видати їм на розправу позашлюбну жінку, яку він біля себе утримував. Це сказали бояри для того, щоб прогнати князя, знаючи, що він не відпустить попаді [33, с. 452]. Крім того, галицькі бояри розлучили доньку Романа Феодору з Васильком Володимировичем. О. Головко не без підстав вважає, що це сталося за домовленістю з волинським князем [8, с. 111].

Володимир Ярославович, злякавшись і взявши гроші, разом із попадею та синами Васильком і Володимиром поїхав до Угорщини. На наш погляд, дані Київського літопису щодо першого вокняжіння Романа Мстиславовича у Галичі 1188 р. можна вважати правдивими, оскільки літопис, що детально описує події на Галицькій землі, не міг не згадати про похід Казимира II, коли б такий насправді мав місце. Також треба врахувати і те, що В. Кадлубек та «Велика хроніка», висвітлюючи історичні події на Русі, часто допускають помилки та є тенденційними.

Проте затримався Роман Мстиславович у Галичі 1188 р. не надовго. Він залишив Галич, коли дізнався про похід у

Прикарпаття угорського короля Бели III. Князь Роман на той час не мав великого війська, тому попрямував до Володимира, але брат Всеволод «зачинився» від нього [33, с. 453]. Зазначимо, що перед тим, як посісти трон у Галичі, Роман Мстиславович віддав свою вотчину белзькому князю Всеволоду «назавжди», завіривши це хресним цілуванням. Опинившись у скрутному становищі, Роман не розгубився і вирішив знайти допомогу в Польщі. При цьому свою дружину, Предславу Рюриківну, князь відправив до її батька до Вручия. Коли ж підтримки з боку польських князів Роман не знайшов, він також вирушив до свого тестя Рюрика Ростиславовича.

Бела III теж не дотримався хресного цілування і настановив у Галичі не Володимира Ярославовича, а свого сина Андрія. Володимира ж угорський король відправив до в'язниці [33, с. 453]. Тим часом Роман Мстиславович, домовившись із Рюриком Ростиславовичем про допомогу, восени 1188 р. з невеликим військом вирушив у похід на Галич. Романа підтримали князь Ростислав Рюрикович і воєвода Славна Борисович. Але, зазнавши невдачі під Пліснеськом від угорців і галичан, Роман Мстиславович відправив Ростислава до його батька, а сам поїхав до Польщі. Звідти він повернувся зі своїм дядьком – великопольським князем Мешком III Старим – та його військом, щоб повернути Володимира. На думку О. Головка, увага великопольського князя до питання про повернення міста Володимира Романові була викликана тим, що Мешко III сподівався у майбутньому на підтримку для вирішення внутрішньополітичних суперечок у самій Польщі [11, с. 261]. Але Всеволод Мстиславович зміг захиститися.

За таких обставин Роман Мстиславович знову звернувся за допомогою до Рюрика Ростиславовича. Останній поставився до зятя прихильно, навіть дав йому місто Торчський. А на Всеволода відправив військо з погрозою. Лише після цього Всеволод Мстиславович покинув Володимир і переїхав у Белз [33, с. 453].

Майбутнє Галича обговорювалося на таємних переговорах угорського короля Бели III і великого князя київського Святослава Всеволодовича на початку 1189 р. Про це довідався Рюрик Ростиславович. Між князями-співправителями виник конфлікт, який вдалося залагодити завдяки митрополиту Київському Никифору II. Він закликав Святослава Всеволодовича і Рюрика Ростиславовича звільнити Галицьке князівство від іноземного панування. Також митрополит наполягав на передачі Галича Роману Мстиславовичу [32, с. 322]. На заваді стало чергове непорозуміння, спричинене бажанням великого князя Святослава Всеволодовича стати одноосібним правителем на Руській землі. Галич він запропонував Рюрику Ростиславовичу. Але той відхилив пропозицію.

Ще одним претендентом на галицький стіл був Ростислав Іванович Берладник – онук князя Ростислава Володаревича. Його закликала до Галича антиугорська боярська партія. Проте хоробрий князь Ростислав через малочисельність військової дружини потрапив у полон до угорців. Вони згодом отруїли свого конкурента. Це спровокувало народне повстання проти чужоземців у Галичі. На повстання угорці відповіли різними безчинствами.

Повертаючись до Володимира Ярославовича, зазначимо, що він весною 1189 р. втік з ув'язнення [40, с. 106].

Після цього йому вдалося домовитися про допомогу з імператором Священної Римської імперії. Князь Володимир дав обіцянку імператору виплачувати трибут 2000 гривень щорічно, тобто став його васалом. За наказом Фрідріха I Барбаросси інший його васал – малопольський князь Казимир II – надав військову допомогу Володимирі Ярославовичу [47, с. 27; 31, с. 162]. О. Головка слушно зазначає, що краківський князь прагнув реалізувати на Прикарпатті свої власні політичні інтереси, поширивши на цей регіон польський вплив. Окрім цього, Казимир II саме тоді виплатив імператору трибут, визнавши його зверхність, що було важливо в умовах протистояння з Мешком III [11, с. 263]. Завдяки польському війську на чолі з воеводою Миколаєм князь Володимир відновив свою владу в Галичі.

1191 р. Роман Мстиславович разом із братом Всеволодом надав військову допомогу Казимирові II, який через заколот каштеляна Генріха Кетлича і вступ військ Мешка III до Кракова втратив там свою владу. За В. Кадлубеком, саме допомога руських князів дала можливість Казимирові II відновитись на краківському престолі [40, с. 107]. О. Головка з цього приводу вірно зазначив, що події 1191 р. сприяли зміцненню взаємин Малої Польщі та західноволинських князівств [11, с. 266].

Л. Войтович висловив думку про те, що після закінчення роду наймолодшої гілки волинських князів 1192 р. відбулося приєднання Дорогичинської волості до володінь князя Романа [4, с. 472]. Теза потребує уточнення. Дорогичинські князі Василько Ярополкович і його, невідомий на ім'я, син значною мірою залежали від мазовецьких правителів,

тримаючись при владі завдяки вмільній шлюбній політиці та союзній підтримці з боку Мазовецького князівства. 1192 р. або 1193 р. малопольський князь Казимир II Справедливий організував військовий похід на ятвягів, на боці яких виступив дорогичинський правитель. Як наслідок, поляки розорили Дорогичин. Ймовірно, Казимир II сприяв переходу Дорогичинської волості до володінь князя Романа. Це могло бути спричинене тим, що 1191 р. володимирський і белзький князі надали військову допомогу Казимирові II у боротьбі за Краків.

О. Головка у книзі «Русь і Польща в міжнародному житті Європи (X – перша половина XIII ст.» [11, с. 267] самокритично визнає помилковою свою позицію щодо підтримки руськими загонами вправи Казимира II проти ятвягів у монографії «Древняя Русь и Польша в политических отношениях X – первой трети XIII вв.» [25, с. 86]. Як зазначає дослідник, цю помилку він зробив під впливом поглядів В. Пашути [31, с. 163]. Також О. Головка [11, с. 278] справедливо не погоджується з думкою С. Зайончковського [57, с. 40–41], Г. Роде [50, с. 101], В. Цабаня [45, с. 210] і М. Бартницького [43, с. 157–158], які вважають, що Польща з кінця XII ст. і до кінця 30-х років XIII ст. постійно володіла Дорогичином, перебільшуючи вплив польських феодалів на Побужжі.

1195 р. володимиро-суздальський князь Всеволод Юрійович Велике Гніздо розіграв інтригу, направивши до великого князя київського Рюрика Ростиславовича послів із докором про те, що він сів у Києві і не виділив йому частки у Руській землі, роздавши землі іншим, молодшим братам [33, с. 468]. Всеволод захотів отримати волость, яку було

віддано Роману Мстиславовичу. Київський князь відправив послів до свого зятя. Той пішов назустріч тестеві та погодився взяти натомість іншу волость у Руській землі або гроші.

Проте Всеволод Юрійович, коли отримав бажану волость – Торческ, Треполь, Корсунь, Богуслав і Канів, – передав її своєму зятю Ростиславу Рюриковичу. О. Головка щодо цих подій правильно зазначив, що, крім фактичного прагнення стати співправителем Рюрика, Всеволод хотів досягти й інших важливих цілей – усунути з Руської землі небезпечного конкурента в особі Романа та створити підґрунтя для виникнення конфлікту зятя з тестем [8, с. 127].

Інтрига спрацювала, оскільки Роман Мстиславович розгнівався на Рюрика Ростиславовича і відмовився взяти у володіння іншу волость в Руській землі. Після цього володимирський князь відправив послів до Ярослава Всеволодовича у Чернігів, налаштуваючи його проти свого тестя [33, с. 469–470]. Уклавши угоду з князем Ярославом Чернігівським, Роман Мстиславович прагнув посадити на стіл великого князя київського Ярослава Всеволодовича. Довідавшись про це, Рюрик Ростиславович звернувся по допомогу до Всеволода Юрійовича, а до свого зятя Романа направив послів, кинувши йому хресні грамоти.

Конфлікт між Рюриком Ростиславовичем і Романом Мстиславовичем настільки загострився, що останній навіть пішов на розлучення з донькою Рюрика Ростиславовича. Спочатку Роман вирішив постригти Предславу Рюриківну в черниці, але потім відправив її від себе, розлучившись із нею. Після розриву політичних відносин із Рюриком Роман поїхав до Польщі й звернувся до

двоюрідних братів Казимировичів – маłopольських князів Лешка і Конрада, синів уже покійного Казимира II, щоб заручитися їхньою підтримкою для втілення своїх планів на Русі.

Казимировичі на той час самі перебували у скрутному становищі, оскільки їм загрожував їхній дядько – князь Мешко III. За таких обставин Лешко і Конрад запропонували Роману спочатку допомогти їм відвернути цю загрозу, а далі разом помститися за кривди, завдані Роману Мстиславовичу. Останній погодився на таку пропозицію, вирішивши спочатку покорити цих, а тоді, зібравши всіх разом, задовольнити з ними честь свою і прагнення помислу в серці своєму [33, с. 470]. П. Толочко і О. Толочко свого часу висловили правильну думку про те, що Роман хотів стати співправителем великого князя київського Рюрика [37, с. 257].

Мешко III зробив пропозицію Роману Мстиславовичу стати посередником між ним і Казимировичами, але отримав відмову. На думку О. Головка, це було проявом розуміння ситуації волинським князем, тому що укладення будь-якої угоди між польськими володарями не могло призвести до стабільності в країні, не створило б умов для посилення впливу Романа на прилеглі до Волині польські землі, оскільки Мешко III не відступився б від бажання зайняти Краків. У тактичному плані великопольський князь свідомо затягував час, чекаючи підходу підрозділів своїх союзників із Сілезії – ратиборського князя Мешка I Плоскононого і опольського князя Ярослава, сина Болеслава I Високого [10, с. 273].

Бій на р. Мозгава північніше Кракова 13 вересня 1195 р. був запеклим. Війська Казимировичів і Романа Мстиславовича зазнали великих втрат. Не меншими

вони були і в супротивника – Мешка III. Він, втративши половину війська, сам зазнав поранення, а його старший син Болеслав загинув у бою від удару списа [40, с. 109]. Ціною великих зусиль просування великопольського правителя вдалося зупинити. При цьому Роман Мстиславович отримав тяжке поранення у бою і був змушений змінити свої плани. Відзначимо, що, спираючись на опис бою на р. Мозгава в Київському літописі [33, с. 471], дослідники С. Томашівський [38, с. 86], В. Пашуто [31, с. 164], М. Котляр [24, с. 101] і М. Юрасов [41, с. 167] дійшли висновку, що князь Роман і Казимировичі зазнали поразки. Натомість на безрезультатному ході самої битви зацентрували увагу В. Татищев [36, с. 319–320], С. Смолька [54, с. 371], Б. Влодарський [55, с. 19], П. Кралюк [26, с. 43], О. Головка [7, с. 86–87; 8, с. 133] і А. Горovenko [13, с. 70]. А такі науковці, як М. Грушевський [14, с. 3], Г. Лябуда [48, с. 144], М. Хжановський [46, с. 42] і Л. Войтович [6, с. 276], переконані в поразці Мешка III. О. Головка з приводу наслідків бою справедливо зазначає: якщо з військової точки зору жодній із сторін не вдалося довести свою перевагу, то в політичному плані результати битви були цілком позитивними як для нащадків Казимира II, так і для Романа Мстиславовича [8, с. 133; 10, с. 218; 11, с. 275–276]. Підтвердженням правильності висновків ученого є дані польських джерел. Так, «Річник краківський» [52, с. 835] і «Річник Траський» [53, с. 835] повідомляють про перемогу в битві Лешка Білого.

Ще 1195 р. князь Роман, очевидно, довідавшись про справжню причину свого непорозуміння з Рюриком Ростиславовичем, уклав з ним угоду, згідно з якою Роман Мстиславович отримав

Полонний у Болохівській землі та половину Корсунської волості в Руській землі. У такий спосіб вдалося обмежити вплив Всеволода Велике Гніздо. Крім того, після смерті Всеволода Мстиславовича 1195 р. Белзьку волость успадкував його син Олександр. Це призвело до зміцнення політичних позицій Романа Мстиславовича.

1196 р. політична ситуація знову загострилася, оскільки Рюрик Ростиславович став розоряти землі Ярослава Всеволодовича Чернігівського. На допомогу останньому прийшов Роман Мстиславович. У відповідь Ростислав Рюрикович разом із удільними князями Мстиславом, Ростиславом і Святославом Володимировичами та чорними клобуками попалили Романову волость довкола Каменця [33, с. 478]. Підтримав Рюрика Ростиславовича також галицький князь Володимир Ярославович і племінник великого князя Мстислав Мстиславович. Разом вони розорили Романові володіння довкола Перемиля [33, с. 477]. З півночі планував також нанести удар князь Ростислав Володимирович із братами. Але вони не змогли це зробити через дії Всеволода Велике Гніздо в Переяславській землі, які відвернули увагу великого князя. М. Брайчевський не без підстав уважав, що невдача Романа у боротьбі з Рюриком продемонструвала безнадійність спроб утвердитися в Києві без об'єднання Волині й Галичини [1, с. 511].

З півночі на руські землі все частіше нападали племена ятвягів. О. Головка висловив припущення, що ці напади були спрямовані на територію Середнього Побужжя, зокрема Берестейську волость, підконтрольну Романові Мстиславовичу [11, с. 277]. У відповідь взимку 1196–1197 рр. пішов Роман військовим

походом на ятвягів, попалив їхню землю, помстившись за розорення своєї волості [33, с. 480]. М. Котляр писав, що за цим «скромним» повідомленням Київського літопису криється грандіозна перемога волинського князя [22, с. 111–112]. О. Головка вважає очевидним те, що наслідком воєнної акції стало поширення впливу володимиро-волинського політичного центру на Дорогичин [11, с. 277].

На підставі даних М. Стрийковського О. Головка висловив припущення, що Роман Мстиславович здійснив похід на північ проти литовців у 1197–1198 рр. [11, с. 278]. Із цього приводу відзначимо, що М. Стрийковський навіть згадав народний переказ, за яким князь Роман нібито запрягав литовців у плуг [35, с. 270]. У давньоруській народній творчості мотив запрягання переможених у плуги був одним із найпоширеніших. Але найголовнішим нюансом повідомлення М. Стрийковського є те, що в ньому йдеться не про Романа Мстиславовича, а про київського князя Романа-Бориса Ростиславовича [35, с. 270].

В історіографії вже довгий час є дискусійним питання датування перших військових походів Романа Мстиславовича на половців. Так, Л. Войтович писав, що князь Роман міг взяти участь у поході руських князів на половців ще 1184 р. [5, с. 206]. Наступний похід князя Романа був спрямований на відведення половецької загрози від Візантії. М. Котляр, проаналізувавши текст «Історії» візантійського автора М. Хоніята, першим висловив думку про те, що похід відбувся у 1197–1198 рр. [21, с. 119–120]. Таку позицію згодом підтримали І. Князький [18, с. 8], О. Головка [8, с. 155] і Л. Войтович [4, с. 475]. На думку М. Грушевського [14, с. 560–561], перший похід на

половців Роман Мстиславович здійснив наприкінці 1200 р. – на початку 1201 р. Такий висновок вірогідний, оскільки М. Хоніят у своєму тексті чітко називає Романа князем галицьким, а його військо – численним [3, с. 245–246]. Вважаємо сумнівним припущення, що ще до моменту створення об'єднаного Галицько-Волинського князівства Роман мав достатньо можливостей для надання військової допомоги Візантійській імперії.

Висновки. О. Головка присвятив вивченню новгородського і володимирського періодів діяльності Романа Мстиславовича багато уваги, ставши одним із провідних дослідників цього питання. Характерною ознакою наукових праць вченого є те, що вони написані на основі опрацювання великого масиву джерел і літератури. Висновки О. Головка необхідно розділити на дві частини. До першої належать правильні висновки з більшості питань, зокрема щодо обставин початку правління Романа в Новгороді, політичної ситуації довкола Новгородської землі. Вірні висновки він зробив і стосовно причин переходу князя до Володимира, трансформації політичних впливів на Волинській землі упродовж 70–80-х років XII ст., висвітлення у джерелах походу Казимира II Справедливого на Берестя в 1181–1182 рр., а також взаємин Романа Мстиславовича і Володимира Ярославовича, обставин першого вокняжіння Романа в Галичі 1188 р. та політичних відносин Володимира і Галича з Польщею, Угорщиною й Священною Римською імперією у 1188–1189 рр., характеру політичних взаємин Романа Мстиславовича, Рюрика Ростиславовича і Всеволода Юрійовича та наслідків бою на р. Мозгава 1195 р.

Поряд із цим непереконливими

виглядають висновки вченого щодо ролі князя Святослава в подіях у Бересті на початку 80-х років XII ст., участі володимирського правителя в поході на литовців у 1197–1198 рр. та датування першого походу Романа Мстиславовича на половців. Однак, незважаючи на це, дослідження життєвого шляху князя Романа, здійснені О. Головком, є важливими для подальшої розробки наукової теми про роль династії Романовичів у процесах історії державотворення України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брайчевський, М. Ю. *Твори*. Київ, 2004. Т. 1: Суспільно-політичні рухи в Київській Русі. Історична думка в Київській Русі. 720 с.
2. «Великая хроника» о Польше, Руси и их соседях XI–XIII вв. / сост. Л. М. Попова, Н. И. Щавелева; под ред. чл.-кор. АН СССР В. Л. Янина. Москва, 1987. 260 с.
3. *Византийские историки, переведенные с греческого при Санкт-Петербургской Духовной Академии: в 2 т.* Санкт-Петербург, 1862. Т. 2. 541 с.
4. Войтович, Л. В. *Княжа доба на Русі: портрети еліти*. Біла Церква, 2006. 784 с.
5. Войтович, Л. В. *Галицько-Волинські етюди*. Біла Церква, 2011. 480 с.
6. Войтович, Л. В. *Галич у політичному житті Європи XI–XIV століть*. Львів, 2015. 478 с.
7. Головко, А. Б. *Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой трети XIII ст.* Киев, 1988. 136 с.
8. Головко, О. Б. *Князь Роман Мстиславич та його доба: нариси з історії політичного життя Південної Русі XII – початку XIII століття*. Київ, 2001. 249 с.
9. Головко, О. Б. *Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя*: дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.02 / Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України. Київ, 2006. 469 с.
10. Головко, О. Б. *Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя*. Київ, 2006. 575 с.
11. Головко, О. Б. *Русь і Польща в міжнародному житті Європи (X – перша половина XIII ст.)*. Київ, 2021. 600 с.
12. Голубець, М. *Велика історія України: у 2 т.* Київ, 1993. Т. 1. 352 с.
13. Горovenko, A. V. *Меч Романа Галицького. Князь Роман Мстиславич в історії, епосе і легендах*. Санкт-Петербург, 2011. 480 с.
14. Грушевський, М. С. *Історія України-Руси: у 11 т., 12 кн.* Київ, 1992. Т. 2: XI–XIII вік. 634 с.
15. Грушевський, М. С. *Історія України-Руси: у 11 т., 12 кн.* Київ, 1993. Т. 3: До року 1340. 588 с.
16. Гумилев, Л. Н. *Древняя Русь и Великая степь*. Москва, 2008. 839 с.
17. Ідзьо, В. *Українська держава в IX–XIV століттях*. Івано-Франківськ, 2017. 756 с.
18. Князький, И. О. *Славяне, волохи и кочевники Днестровско-Карпатских земель с середины XII ст. до нашествия монголо-татар*: автореф. дис. канд. ист. наук. Москва, 1990. 19 с.
19. Кордуба, М. *Історія Холмищини і Підляшшя*. Краків, 1941. 128 с.
20. Костомаров, М. І. *Історія України в життєписах визначних її діячів* / пер. О. Барвінського. Вид. 2-ге. Львів, 1918. 494 с.
21. Котляр, М. Ф. Чи міг Роман Мстиславич ходити на половців раніше 1187 р. *Український історичний журнал*. 1965. № 1. С. 117–120.
22. Котляр, М. Роман Великий. *Історія України в особах. IX–XVIII ст.* / за ред. В. Замлинського. Київ, 1993. С. 107–114.
23. Котляр, М. Ф. *Галицько-Волинська Русь. Україна крізь віки: у 15 т.* Київ, 1998. Т. 5. 336 с.
24. Котляр, М. Ф. *Історія дипломатії Південно-Західної Русі*. Київ, 2002. 247 с.

25. Котляр, Н. Ф. *Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волынской Руси IX–XIII вв.* Киев, 1985. 184 с.
26. Кралюк, П. М. *Роман Мстиславович, князь Волинський і Галицький: історико-біографічний нарис.* Луцьк, 1999. 76 с.
27. Лимонов, Ю. А. *Владими́ро-Суздальская Русь.* Ленинград, 1987. 214 с.
28. Майоров, О. В. *Галицько-волинський князь Роман Мстиславич. Володар, воїн, дипломат: у 2 т.* Біла Церква, 2011. Т. 1. 318 с.
29. Майоров, О. В. *Галицько-волинський князь Роман Мстиславич. Володар, воїн, дипломат: у 2 т.* Біла Церква, 2011. Т. 2. 462 с.
30. *Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов / под ред. и с предисловием А. Насонова.* Москва, Ленинград, 1950. 640 с.
31. Пашуто, В. Т. *Внешняя политика Древней Руси.* Москва, 1968. 474 с.
32. *Полное собрание русских летописей (ПСРЛ).* Санкт-Петербург, 1843. Т. 2: Ипатьевская и Густинская летописи. 377 с.
33. *Полное собрание русских летописей (ПСРЛ).* Санкт-Петербург, 1908. Т. 2: Ипатьевская летопись. 2-е изд. 638 с.
34. *Полное собрание русских летописей (ПСРЛ).* Москва, Ленинград, 1949. Т. 25: Московский летописный свод конца XV в. 464 с.
35. Стрийковський, М. *Літопис польський, литовський, жмудський і всієї Руси / пер. Р. Івасів, віршованого тексту В. Пепа; відп. ред. О. Купчинський.* Львів, 2011. 1075 с.
36. Татищев, В. Н. *История Российская: в 7 т.* Т. 4. Москва, Ленинград, 1964. 342 с.
37. Толочко, О. П., Толочко, П. П. *Київська Русь. Україна крізь віки.* У 15 т. Київ, 1998. Т. 4. 352 с.
38. Томашівський, С. *Українська історія. Старинні часи і середні віки.* Львів, 1919. 154 с.
39. Федака, С. Д. *Політична історія України-Русі доби трансформації імперії Рюриковичів (XII століття).* Ужгород, 2000. 339 с.
40. Щавелева, Н. И. *Польские латиноязычные средневековые источники: тексты, перевод, комментарий / АН СССР; Ин-т истории СССР; отв. ред. В. Л. Янин.* Москва, 1990. 210 с.
41. Юрасов, М. К. *На западных рубежах Руси.* Санкт-Петербург, 2018. 235 с.
42. Balzer, O. *Genealogia Piastów.* Kraków, 1895. 574 s.
43. Bartnicki, M. *Polityka zagraniczna księcia Daniela Halickiego w latach 1217–1264.* Lublin, 2005. 251 s.
44. Belowski, A. *Komentarz. Monumenta Poloniae Historica.* Lwów, 1872. Т. 2. P. 193–443.
45. Cabań, W. *Polityka północno-wschodnia Kazimierza Sprawiedliwego. Rocznik Białostocki.* Warszawa, 1974. Т. 12. S. 199–210.
46. Chrzanowski, M. *Leszek Biały. Książę krakowski i sandomierski. Princeps Poloniae (ok. 1184–23/24 listopada 1227).* Kraków, 2013. 220 s.
47. Górski, K. *Stosunki Kazimierza Sprawiedliwego z Rusią.* We Lwowie, 1875. 34 s.
48. *Historia dyplomacji polskiej: (połowa X–XX w.) / pod red. G. Labudy.* Wyd. 2. Т. 1: Połowa X w. – 1572 / pod red. M. Biskupa. Warszawa, 1982. 874 s.
49. Kürbis, B. *Komentarz. Mistrza Wincentego Kronika Polska.* Warszawa, 1974. S. 75–246.
50. Rhode, G. *Die Ostgrenze Polens. Politische Entwicklung, kulturelle Bedeutung und geistige Auswirkung.* Bd. 1. Köln, Graz, 1955. 458 s.
51. *Rocznik kapitulny krakowski. Monumenta Poloniae Historica.* Lwów, 1872. Т. 2. P. 779–816.
52. *Rocznik krakowski. Monumenta Poloniae Historica.* Lwów, 1872. Т. 2. P. 826–852.
53. *Rocznik Traski. Monumenta Poloniae Historica.* Lwów, 1872. Т. 2. P. 825–861.
54. Smolka, S. *Mieszko Stary i jego wiek.* Wyd. 3. Warszawa, 1959. 718 s.
55. Włodarski, B. *Polska i Ruś: 1194–1340.* Warszawa, 1966. 326 s.
56. Włodarski, B. *Śsiedztwo polsko-ruskie w czasach Kazimierza Sprawiedliwego. Kwartalnik historyczny.* 1969. № 1. S. 5–18.
57. Zajączkowski, S. *Najdawniejsze osadnictwo Polski na Podlasiu. Rocznik dziejów*

spolecznych i gospodarczych. Lwów, 1937. T. 5. S. 13–44.

REFERENCES

1. Braychevskiy, M. (2004). *Works*. Vol. 1. Socio-Political Movements in Kievan Rus. Historical Thought in Kievan Rus. Kyiv, 720 p. [in Ukr.]
2. Yanina, V., ed., Popova, L., Shchhaveleva; N., comp. (1987). "The Great Chronicle" about Poland, Rus' and their Neighbors in the 11th–13th Centuries. Moscow, 260 p. [in Rus.]
3. *Byzantine Historians Translated from Greek at the St. Petersburg Theological Academy*: in 2 Vol. (1862). (Vol. 2). Saint-Petersburg, 541 p. [in Rus.]
4. Voitovych, L. (2006). *Princely Times in Rus': Portraits of the Elite*. Bila Tserkva, 784 p. [in Ukr.]
5. Voitovych, L. (2011). *The Galicia-Volyn Sketches*. Bila Tserkva, 480 p. [in Ukr.]
6. Voitovych, L. (2015). *Galich in the Political Life of Europe of the 11th–14th Centuries*. Lviv, 478 p. [in Ukr.]
7. Holovko, A. (1988). *Ancient Rus' and Poland in the Political Relations of the 10th – the First Third of the 13th Century*. Kyiv, 136 p. [in Ukr.]
8. Holovko, O. (2001). *Prince Roman Mstislavich and his Time: Essays on the History of the Political Life of Southern Rus' of the 12th – Early 13th Centuries*. Kyiv, 249 p. [in Ukr.]
9. Holovko O. (2006). *Volyn and Galicia in the State-Political Development of Central-Eastern Europe in the Early and Classical Middle Ages*. [An abstract of thesis for Doctor of Sciences degree in History, specialty 07.00.02]. Kyiv: A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies of the NAS of Ukraine, 469 p. [in Ukr.]
10. Holovko, O. (2006). *The Crown of Danylo Galytskyi: Volyn and Galicia in the State-Political Development of Central-Eastern Europe in the Early and Classical Middle Ages*. Kyiv, 575 p. [in Ukr.]
11. Holovko, O. (2021). *Rus' and Poland in the International Life of Europe (10th – First Half of the 13th Century)*. Kyiv, 600 p. [in Ukr.]
12. Holubets, M. (1993). *Great History of Ukraine: in 2 Vols. (Vol. 1)*. Kyiv, 352 p. [in Ukr.]
13. Gorovenko, A. (2011). *Sword of Roman Galitsky. Prince Roman Mstislavich in History, Epic and Legends*. Sankt-Petersburg, 480 p. [in Rus.]
14. Hrushevskiy, M. (1992). *History of Ukraine-Rus': in 11 Vols., 12 Books*. Vol. 2. Kyiv, 634 p. [in Ukr.]
15. Hrushevskiy, M. (1993). *History of Ukraine-Rus': in 11 Vols., 12 Books*. (Vol. 3). Kyiv, 588 p. [in Ukr.]
16. Gumilev, L. (2008). *Ancient Rus' and the Great Steppe*. Moscow, 839 p. [in Rus.]
17. Idzo, V. (2017). *The Ukrainian State in the 9th–15th Centuries*. Ivano-Frankivsk, 756 p. [in Ukr.]
18. Knyazkiy, I. (1990). *Slavs, Volokhi and Nomads of the Dniester-Carpathian Lands from the Middle of the 12th Century Before the Invasion of the Mongol-Tatars*. [An abstract of thesis for Candidate of Sciences degree in History]. Moscow, 19 p. [in Rus.]
19. Korduba, M. (1941). *History of Kholm Region and Podlasie*. Krakiv, 128 p. [in Ukr.]
20. Kostomarov, M. (1918). *History of Ukraine in the Biographies of Prominent Figures*. 2nd ed. Lviv, 494 p. [in Ukr.]
21. Kotliar, M. (1965). Could Roman Mstyslavych have gone to the Polovtsy before 1187. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (Ukrainian Historical Journal), No. 1, pp. 117–120. [in Ukr.]
22. Kotliar, M. (1993). Roman Velykyi. *History of Ukraine in Persons. 9 – 18th Centuries*. Kyiv, pp. 107–114 [in Ukr.]
23. Kotliar, M. (1998). *Galicia-Volyn Rus'. Ukraine Through the Ages: in 15 Vols. Vol. 5*. Kyiv. [in Ukr.]
24. Kotliar, M. (2002). *History of Diplomacy of Southwestern Rus'*. Kyiv, 247 p. [in Ukr.]
25. Kotliar, N. (1985). *Formation of the Territory and the Emergence of Cities of Galicia-Volyn Rus' in the 9th – 13th Centuries*. Kiev, 184 p. [in Rus.]
26. Kraliuk, P. (1999). *Roman Mstyslavovych, Prince of Volyn and Halyskyi: Historical and Biographical Essay*. Lutsk, 76 p. [in Ukr.]

27. Limonov, Yu. (1987). *Vladimir-Suzdal Rus'*. Leningrad, 214 p. [in Rus.]
28. Maiorov, O. (2011). *Halysia-Volyn Prince Roman Mstislavich. Lord, Warrior, Diplomat*: in 2 Vol. Vol. 1. Bila Tserkva, 318 p. [in Ukr.]
29. Maiorov, O. (2011). *Galician-Volyn Prince Roman Mstislavich. Lord, Warrior, Diplomat*: in 2 Vol. Vol. 2. Bila Tserkva, 462 p. [in Ukr.]
30. Nasonov, A., ed. (1950). *Novgorod First Chronicle of the Senior and Junior Editions*. Moscow, Leningrad, 640 p. [in Rus.]
31. Pashuto, V. (1968). *Foreign Policy of Ancient Rus'*. Moscow, 474 p. [in Ukr.]
32. *Complete Collection of Rus' Chronicles*. (1843). Vol. 2. Saint-Petersburg, 377 p. [in Rus.]
33. *Complete Collection of Rus' Chronicles*. (1908). Vol. 2: Hypatian Chronicle. 2nd ed. Saint-Petersburg, 638 p. [in Rus.]
34. *Complete Collection of Russian Chronicles*. (1949). Vol. 25: Moscow Chronicle Vault of the End of the 15th Century. Moscow, Leningrad, 464 p. [in Rus.]
35. Strykovskiy, M. (2011). *Annals of Polish, Lithuanian, Zhmudian and All Rus'*. Lviv, 1075 p. [in Ukr.]
36. Tatischev, V. (1964). *Russian History*: in 7 Vols. Vol. 4. Moscow, Leningrad, 342 p. [in Rus.]
37. Tolochko, O., Tolochko, P. (1998). *Kyivan Rus' Ukraine Through the Ages*: in 15 Vols. Vol. 4. Kyiv, 352 p. [in Ukr.]
38. Tomashivskiy, S. (1919). *Ukrainian History. Ancient Times and the Middle Ages*. Lviv, 154 p. [in Ukr.]
39. Fedaka, S. (2000). *Political History of Ukraine-Rus' during the Transformation of the Rurik Empire (12th Century)*. Uzhhorod, 339 p. [in Ukr.]
40. Shchaveleva, N. (1990). *Polish Latin-language Medieval Sources: Texts, Translation, Commentary*. USSR Academy of Sciences; Institute of History of the USSR. Moscow, 210 p. [in Rus.]
41. Yurasov, M. (2018). *On the Western Borders of Rus'*. Saint-Petersburg, 235 p. [in Rus.]
42. Balzer, O. (1895). *Genealogia Piastów*. Kraków, 574 p. [in Pol.]
43. Bartnicki, M. (2005). *Polityka zagraniczna księcia Daniela Halickiego w latach 1217–1264*. Lublin, 251 p. [in Pol.]
44. Belowski, A. (1872). *Komentarz. Monumenta Poloniae Historica*. Lwów, T. 2. pp. 193–443. [in Pol.]
45. Cabań, W. (1974). *Polityka północno-wschodnia Kazimierza Sprawiedliwego. Rocznik Białostocki*. Warszawa, T. 12, pp. 199–210. [in Pol.]
46. Chrzanowski, M. (2013). *Leszek Biały. Książę krakowski i sandomierski. Princeps Poloniae (ok. 1184–23/24 listopada 1227)*. Kraków, 220 p. [in Pol.]
47. Górski, K. (1875). *Stosunki Kazimierza Sprawiedliwego z Rusią*. We Lwowie, 34 p. [in Pol.]
48. *Historia dyplomacji polskiej: (połowa X–XX w.)*. (1982). / pod red. G. Labudy. Wyd. 2. T. 1: Połowa X w. – 1572 / pod red. M. Biskupa. Warszawa, 1982. 874 p. [in Pol.]
49. Kürbis, B. (1974). *Komentarz. Mistrza Wincentego Kronika Polska*. Warszawa, 1974. pp. 75–246. [in Pol.]
50. Rhode, G. (1955). *Die Ostgrenze Polens. Politische Entwicklung, kulturelle Bedeutung und geistige Auswirkung*. Bd. 1. Köln, Graz, 458 p. [in Deu.]
51. *Rocznik kapitulny krakowski*. (1872). *Monumenta Poloniae Historica*. Lwów, T. 2. pp. 779–816. [in Pol.]
52. *Rocznik krakowski*. (1872). *Monumenta Poloniae Historica*. Lwów, T. 2. pp. 826–852. [in Pol.]
53. *Rocznik Traski*. (1872). *Monumenta Poloniae Historica*. Lwów, 1872. T. 2. pp. 825–861. [in Pol.]
54. Smolka, S. (1959). *Mieszko Stary i jego wiek*. Wyd. 3. Warszawa, 718 p. [in Pol.]
55. Włodarski, B. (1966). *Polska i Ruś: 1194–1340*. Warszawa, 326 p. [in Pol.]
56. Włodarski, B. (1969). *Sąsiedztwo polsko-ruskie w czasach Kazimierza Sprawiedliwego. Kwartalnik historyczny*. № 1. pp. 5–18. [in Pol.]
57. Zajązkowski, S. (1937). *Najdawniejsze osadnictwo Polski na Podlasiu. Rocznik dziejów społecznych i gospodarczych*. Lwów, T. 5. pp. 13–44. [in Pol.]

Summary

NOVGOROD AND VOLODYMYR PERIODS OF THE ACTIVITIES OF
PRINCE ROMAN MSTYSLAVOVYCH IN THE SCIENTIFIC RESEARCH
OF OLEKSANDR HOLOVKO

Taras CHUGUI

orcid.org/0000-0002-4679-8543

Candidate of Historical Sciences, junior research fellow

of Eurasian Steppe Department, A. Krymskyi Institute of Oriental Studies

semail: chuguj-taras@ukr.net

The **relevance** is due to the fact that at the current stage, there is no thorough study of the contribution of O. Holovko to the study of the Novgorod and Volodymyr periods of the reign of Roman Mstyslavovych in historiography. The study of the activities of Prince Roman in the works of the scientists is an integral part of the development of the topic of the role of the Romanovych dynasty in the processes of state formation in Ukraine. The personality of Prince Roman is given due attention in the context of the development of Rus'-Polish relations in the second half of the 12th - early 13th centuries. The researcher developed a new concept of the history of Ukraine in the mediaeval period, highlighting the process of the development of the first state formations in the territory of Volhynia and Precarpathia, the evolution of these regions as part of Ancient Rus', and the formation of principality lands in the period of disunity.

The **purpose** of the article is to consider the scientific achievements of O. Golovko regarding the restoration of the Novgorod and Volodymyr periods of Roman Mstislavovych's activity, using the source base and literature.

Conclusions. O. Holovko devoted a lot of attention to the study of the Novgorod and Volodymyr periods of Roman Mstyslavovych's activity, becoming one of the leading researchers of this issue. A characteristic feature of the scientist's scientific works is that they are written based on the processing of a great number of sources and literature. He made correct conclusions regarding the reasons for the prince's transition to Volodymyr, the transformation of political influences in the Volyn land during the 1170s–1180s, the coverage in the sources of the campaign of Casimir II the Just to Berestia in 1181–1182, the political relations of Volodymyr and Halych with Poland, Hungary, and the Holy Roman Empire in 1188–1189, and the consequences of the battle on the Mozhava River in 1195. Research on the life path of Prince Roman, carried out by O. Holovko, is important for the further development of the scientific topic about the role of the Romanovych dynasty in the processes of the history of state formation in Ukraine.

Keywords: Roman Mstyslavovych, Oleksandr Holovko, historiography, Novgorod, Volodymyr.